

ТВОРЧА СПАДЩИНА О. ЗАХАРЕНКА У ПІДГОТОВЦІ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Стаття присвячена розгляду значення у професійному становленні менеджерів освітньої галузі звернення до історичної педагогічної традиції, досвіду і творчої спадщини директорів навчальних шкіл України другої половини XIX ст., зокрема О. А. Захаренка (60-90-і рр.) – одного із творців нової української школи – Сахнівської. Розкрито роль О. А. Захаренка у розвитку по висхідній лінії української педагогічної науки і практики, закладенні основ сучасної педагогічної теорії і практики, зокрема в аспекті дослідження управління навчально-виховним процесом у школі (у другій половині XX ст. – школознавство, на початку XX ст. – освітній менеджмент).

На основі аналізу основних напрямів практичної педагогічної та управлінської діяльності директора Сахнівської школи нами було доведено, що робота О. А. Захаренка підтверджує, розвиває форми, методи, прийоми і засоби роботи, які має використовувати сучасний директор школи, конкретизує теоретичні аспекти освітнього менеджменту – основу підготовки магістрів зі спеціальності «Освітній менеджмент. Управління освітніми закладами».

Ключові слова: педагогіка, освітній менеджмент, історико-педагогічний досвід, директор школи, навчально-виховний процес.

Розбудова української школи у відповідності до вимог сьогодення багато в чому залежить від керівників навчальних закладів, підготовка яких в системі вищої освіти базується на вивченні як нових освітніх технологій, так і зверненні до історичної педагогічної традиції, досвіду і творчої спадщини директорів навчальних шкіл України, зокрема другої половини XIX ст. : В. Сухомлинського (50-60-і рр.), І. Г. Ткаченка (60-90-і рр.), О.А. Захаренка (60-

90-і рр.). Очолювані цими творцями нові українські школи – Павлиська, Богданівська, Сахнівська сприяли розвитку по висхідній лінії української педагогічної науки і практики, заклали основи багатьох складових педагогіки, в тому числі виокремили дослідження з управління навчально-виховним процесом у школі (у другій половині ХХ ст. – школознавство, на початку ХХ ст. – освітній менеджмент).

Розуміння важливості, необхідності системної підготовки управлінських кадрів для закладів освіти сприяло підготовці магістрів за спеціальністю освітній менеджмент із кваліфікацією «управління навчальним закладом».

На сьогодні навчальні програми і плани підготовки таких фахівців включають різні дисципліни пов'язані із сучасним менеджментом освіти.

Аналіз науково-методичного забезпечення організації навчально-виховного процесу цих спеціальностей у вищих навчальних закладах України (Кіровоградському державному педагогічному університеті ім. В. Винниченка, Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди, Херсонському державному університеті та ін.), засвідчив, що магістри вивчають досить широкий спектр дисциплін, необхідних майбутньому керівникові педагогічного колективу: економіку, менеджмент, психологію, соціологію, юриспруденцію, екологію, педагогіку та ін.

Слід зазначити, що питання з освітнього менеджменту, підготовки управлінських кадрів досить активно досліджуються в сучасній педагогічній науці багатьма вітчизняними вченими: В. Бондарем, Л. Даниленко, Г. Єрніковою, Л. Карамушкою, В. Масловим, Є. Павлютенковим та ін.

Але, на нашу думку, в теоретичній і практичній підготовці майбутніх менеджерів освітньої галузі недостатня увага приділяється вивченню історії питання, історичного досвіду – авторських та новаторських навчальних закладів в контексті історичної ретроспективи. Безумовно, щоб повніше і глибше розкрити магістрам – майбутнім керівним кадрам освітньої галузі практику і значущість цих шкіл в освітньому, педагогічному просторі

України, показати їх вплив і внесок на становлення національної освіти, необхідно насамперед, об'єктивно викладачеві - розкрити, а студентів - засвоїти роль директора школи (педагогічної персоналії) в цьому процесі. У такому системному підході слушним і логічним є звернення до висвітлення результатів діяльності, наукової та творчої спадщини науковців, вчених, вчителів та директорів-практиків різних навчальних закладів, зокрема новаторських шкіл ХХ ст. за сучасним визначенням інноваційного типу. Така робота, такий підхід сприятиме впровадженню майбутніми фахівцями-управлінцями їхніх цікавих, прогресивних думок, ідей у роботу керованих ними шкіл, виховних установ, тощо.

З огляду на це, нами було визначено напрям наукового дослідження в межах виконання науково-дослідної теми в ХДУ, яка фінансується за кошти Держбюджету: «Сучасні технології підготовки майбутніх менеджерів освітньої сфери в контексті єдиного Європейського простору». Розробляючи нові програми на наступний рік, ми готуємо курс «Керівник інноваційного освітнього закладу України: теорія, історія, практика» в чому нам допомагає використання навчальних посібників за редакцією О.В. Сухомлинської «Українська педагогіка в персоналіях» (2005р.), [6] «Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні» (кінець ХІХ – ХХ ст.) (2010р.)[7]. Курс визначається саме ХХ ст. - періодом надзвичайно цікавим і плідним у розвитку як вітчизняної, так і зарубіжної історії педагогіки, розвитку освіти, характерною особливістю якого є широкий реформаторський рух у шкільництві. В цей період відбуваються глибокі зміни у визначенні цілі, мети, завдань діяльності школи, а відповідно до цього – обґрунтуванні і впровадженні нового змісту, форм, методів, прийомів і засобів навчання та виховання.

Цей реформаторський міжнародно-новаторський рух привів до створення шкіл, які протистояли традиційним, і для яких характерною ознакою стала увага до дитини, на основі індивідуального підходу, спрямованості на самостійну роботу (розвиток самостійності); трудової

спрямованості; створення умов для діяльності органів учнівського самоврядування; батьківського, громадського сприяння в роботі цих навчальних закладів.

Реформаторський рух суттєво вплинув на освітній простір кінця ХІХ ст. – початку ХХ України, де також почали формуватися альтернативні тенденції щодо освітніх закладів, які спиралися на національну ідею в освітньому просторі: музично-драматична школа М. Мурашка, колегія П. Галагана, гімназія О. Дучинської тощо. Це були перші школи. Даний процес в Україні не зупинився: у ХХ ст. з'явилися Перша українська гімназія ім. Тараса Шевченка (школа В. Дурдуківського), Павлівська середня школа В. Сухомлинського; школи І. Ткаченка і О. Захаренка та інші. Їх творцями були педагогічні колективи, керовані справжніми ентузіастами, професіоналами, які мали глибокі знання, вболівали за країну, за її майбутнє – дітей. До таких людей, керівників, відданих справі освіти, відноситься відомий директор Сахнівської середньої школи, вчитель, громадський діяч Захаренко Олександр Антонович (1937 - 2002).

В основу керівництва освітньо-виховної діяльності школи О. Захаренком було покладено дитиноцентризм, розвиток творчої активності та самостійності учнів.

На основі вивчення наукової літератури з проблем освітнього менеджменту, нами було опрацьовано публікації, які розкривають творчий доробок О. Захаренка з питань управління Сахнівською школою, становлення та розвиток його як директора школи – менеджера в сучасному розумінні цього слова. Ми дійшли висновку, що практична робота директора Сахнівської школи підтверджує, розвиває форми, методи, прийоми і засоби роботи, які має використовувати сучасний директор школи, конкретизує теоретичні аспекти освітнього менеджменту – основу підготовки магістрів спеціальності «Освітній менеджмент. Управління освітніми закладами». Так:

1. Розвиваючи питання «Управлінська праця і менеджери» необхідно наголосити, що в Сахнівській школі чітко було визначено структуру, функції, завдання, і відповідна класифікація управлінського персоналу.

2. Велика увага приділялася створенню необхідної матеріально-технічної бази школи, організаційно-педагогічного забезпечення навчально-виховного процесу школи: просторий, у два поверхи, навчальний корпус, класи, кабінети, подвір'я, спортивна площадка, фонтан «Колосок» з посадженими дітьми плакучими вербами, шкільний народний музей з планетарієм та обсерваторією, оранжерея, спортивний комплекс з плавальним басейном, обладнані за вимогами тогодня виробничі майстерні, перший на Черкащині пам'ятник односельцям – жертвам Голодомору, який увійшов в історію країни, як проект «Криниця совісті»; шкільний завод; дендрологічний парк; шкільний телеканал; випуск багатотижневої газети тощо. Все це перетворило «Школу над Россю» в культурно-освітній центр Сахнівки, адже матеріальну базу її творили під керівництвом директора всією громадою і для всіх вона слугувала осередком громадського життя.

3. Директор школи постійно працював над втіленням основ наукової організації управлінської праці. Робота школи була системною, результативною, упорядкованою діяльністю всіх педагогів, учнів, їх батьків.

Педагогічна концепція О.Захаренка, як зазначають вчені «...будувалася на безперервній послідовності здійснення шкільних ідей-проектів, у їх реалізації простежувався чіткий послідовно-логічний ланцюжок:

- народження задуму-ідеї;
- апробація ідеї в педагогічному та учнівському колективі;
- створення робочого плану;
- «мрію здійснюємо своїми руками» (реалізація проекту)[7, с.407]

Це ще раз підтверджує, що О. Захаренко долучав до роботи всіх, і це сприяло успіху.

Сутністю його виховної концепції була педагогіка конкретної мети, яка дала можливість директору об'єднати колектив, прищепити дітям любов до праці; зміцнення шкільної бази, створення містечка, комплекси тощо.

Наступний розділ із менеджменту «Цілі менеджменту організації» підтверджується практичною реалізацією директором школи таких складових, як – концепція цілей організації (школи) в сучасному менеджменті. З перших днів роботи директором школи, О.Захаренко чітко визнав педагогічну концепцію школи, яка стала провідним напрямом роботи всього колективу – виховання людини, визначив шлях досягнення цієї мети (сьогодні в менеджменті це визначається, як формування і класифікація цілей організації (школи):

- створення Виховного простору. У праці «Поради колезі, народжених в школі над Россю» наголошував, що «... кожен квадратний метр території виховує, кожен шкільний папірець навчає. Зроби територію, яка б виховувала і навчала» [4, с.71]

Визначивши концепцію і мету роботи, він розробляє механізм реалізації системи цілей школи (якщо говорити мовою менеджменту (організації – школи) через знамениті «сахнівські проекти-мрії».

Функції менеджменту (освітнього) реалізувалися О.Захаренком у процесі:

- планування, як при виконанні кожного нового проекту, так і при плануванні роботи кожного навчального року. Так, на початку кожного навчального року в школі, серед вчителів, учнів, батьків проводилася робота щодо планів на майбутнє: що змінити, які нові форми запровадити для подальшого просування; які нові ідеї пропонуються; як всі учасники навчально-виховного процесу мають бути долучені до реалізації висловлених ідей. Завдяки цієї інформації визначалися пріоритетні напрями роботи, вибудовувалася стратегія розвитку, укладалися плани. Таким чином, вирішувалися суттєві складові освітнього менеджменту як: організація, мотивація, управління,

контроль, координація, регулювання, стимулювання. Слід зазначити, що в Сахнівській школі була розроблена і зrealізована власна система «морального стимулювання», сутність якої полягала в тому, що добрі вчинки, досягнення школярів доводилися до колективу школи, їх батьків, громадськості села через власну пресу: розповідь про учня, його успіхи, досягнення, про його родину в шкільній багатотиражній газеті; діти відзначалися на загальношкільних заходах, лінійках; інформація подавалася на місцевому радіо; готувалися і транслювалися сюжети на шкільному телебаченні; оголошувалася подяка батькам в їх трудових колективах.

У своїй роботі директор школи використовував науково обґрунтовані на той час принципи і методи менеджменту (школознавства): системності, послідовності, відкритості, демократичності, творчості, гуманізму, відповідальності, ініціативності, взаємодовіри та взаємопідтримки та ін.

Сахнівська школа мала чітку стратегію розвитку, управлінська модель цієї школи, на нашу думку – багаторівнева, багатокомпонентна, високоефективна, гнучка і відкрита.

Якщо розглядати сьгоднішні основи (складові) менеджменту, то відзначаємо, що керівник – директор Сахнівської школи О.Захаренко приділяв особливу увагу таким питанням, як керівництво та лідерство в освітньому менеджменті, зокрема він досить ґрунтовно працював над змістом роботи з управління школою, формами управлінського впливу – був лідером педагогічного колективу, одночасно поєднуючи його із таким поняттям, як «влада» – прийняття остаточного рішення, відповідальність, відстоювання структурних різних рівнів. Йому був притаманний демократичний стиль керівництва: перед прийняттям рішення директор радився із колективом, пропонував шляхи вирішення завдань; розділяв власну відповідальність відповідно переданих повноважень своїм заступникам, класним керівникам, органам самоврядування; заохочував ініціативу; опікувався добором ділових, грамотних керівників структурних

підрозділів; постійно працював над підвищенням своєї кваліфікації; об'єктивно реагував на критичні зауваження і пропозиції; завжди був налаштований на співпрацю, на створення атмосфери співтворчості, співпраці.

О.Захаренко приділяв велику увагу основам кадрового менеджменту, що підтверджується постійною роботою над вивченням і дотриманням нормативно-правового забезпечення організації освітнього процесу. Будучи депутатом різних рівнів (від сільської ради до Верховної Ради СРСР (1986 - 1991), академіком-засновником Академії Педагогічних наук України, він працював над розробкою законодавчої бази функціонування освітньої галузі. О.Захаренко чітко усвідомлював, що саме теоретичні, нормативні основи сприяють ефективному управлінню навчально-виховним процесом у школі, управлінню персоналом (вчителями, допоміжним персоналом), дають можливість успішної взаємодії з громадськістю с. Сахнівки. Він брав активну участь у комісії з реформи школи, засіданнях Дитячого фонду, працював у складі парламентської делегації в різних країнах світу, зокрема у США, Німеччині як керівник громадської організації «Педагоги за мир».

Постійну увагу О.Захаренко приділяв системі кадрової роботи з персоналом: поєднував в роботі школи досвідчених і молодих вчителів; визначав перспективи розвитку школи, кількості учнів; дбав про добір кандидатів на посаду керівників структурних підрозділів (своїх заступників, класних керівників, керівників гуртків і факультативів). Завжди не забував оцінювати роботу педагогічних працівників, мотивувати і стимулювати їх до нових справ.

Він був дійсно директором інноваційним, так як на інноваціях була побудована робота керованої ним школи; демократичним керівником, за сьогоdnішніми параметрами (характеристиками) менеджменту; надавав перевагу здебільшого механізму впливу, який виявлявся в тому, що колектив Сахнівської школи завжди відчував потребу причетності до кожної справи, до високої мети, певної автономії (у розбудові школи на засадах педагогіки

співробітництва) і самовираження; як справжній демократичний керівник, був вимогливим, але справедливим.

Все це дало змогу йому і керованому ним колективу збагатити вітчизняну освіту новим ідеям, підходами. Його життя і діяльність збагатили теорію і практику освітнього менеджменту і заслуговують на окреме вивчення у системі підготовки управлінських кадрів освітньої галузі.

Федяева В.Л.

ТВОРЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ О.А.ЗАХАРЕНКО В ПОДГОТОВКЕ МЕНЕДЖЕРОВ ОБРАЗОВАНИЯ

Статья посвящена рассмотрению значения в профессиональном становлении менеджеров образования обращения к исторической педагогической традиции, опыту и творческому наследию директоров учебных школ Украины второй половины XX в., в частности А. А. Захаренко (60-90-е гг.) – одного из создателей новой украинской школы – Сахновской. Раскрыта роль А. А. Захаренко в развитии по восходящей линии украинской педагогической науки и практики, закладке основ современной педагогической теории и практики, в частности в аспекте исследования управления учебно-воспитательным процессом в школе (во второй половине XX в. – школоведение, в начале XXI ст. – образовательный менеджмент).

На основе анализа основных направлений практической педагогической и управленческой деятельности директора Сахновской школы нами было доказано, что работа О. А. Захаренко подтверждает, развивает формы, методы, приемы и средства работы, которые может использовать современный директор школы, конкретизирует теоретические аспекты образовательного менеджмента – основу подготовки магистров по специальности «Образовательный менеджмент. Управления образовательными учреждениями».

Ключевые слова: педагогика, образовательный менеджмент, историко-педагогический опыт, директор школы, учебно-воспитательный процесс.

**THE CREATIVE INHERITANCE OF O.A.ZAHARENKO IN PREPARATION
OF MANAGERS OF EDUCATIONAL INDUSTRY**

The article is sanctified to consideration of value in the professional becoming of managers of educational industry of address to historical pedagogical tradition, experience and creative inheritance of directors of educational schools of Ukraine of the second half of XIX of century, in particular O. A. Zaharenko (60-90th) - one of creators of new Ukrainian school - Sahnivska. The role of O. A. Zaharenko is exposed to development on the ascending line of Ukrainian pedagogical science and practice, landing the bases of modern pedagogical theory and practice, in particular in the aspect of research management educational process at school school (in the second half of XX of century – school researches, at the beginning XX of century is an educational management).

The article deals with the social and historical background of the formation of the reform of international innovative motion in the management of educational institutions, which led to the creation of such schools as Sahnivska, which opposed traditional and for which characteristic feature was the attention to the child, based on individual approach, focus on independent work (development of autonomy); labor orientation; create conditions for the activities of student government; Parental and public assistance in the work of these institutions. It was shown that their creators were teaching teams, led by true enthusiasts, professionals who have deep knowledge, rooting for the country, for its future - children.

In basis of guidance by educational activity of O. A. Zaharenko it was fixed development of creative activity and independence of pupils. The essence of his pedagogical concept of education there was pedagogics of concrete aim, that gave an opportunity to the director to unite a collective, instil to the children love to labour; to fix the material and technical base of school and others like that. It is proved that in his work headmaster used scientifically based on the time management principles and methods: consistency, consistency, transparency,

democracy, creativity, humanity, responsibility, initiative, mutual trust and mutual support, and others.

Based on consideration of the main directions of practical teaching and administrative activity of director of Sahnivska school we have proved that the work O. A. Zaharenko confirms, develops forms, methods, receptions and facilities of work, that modern head master must use, specifies the theoretical aspects of educational management - basis of preparation of master's degrees of speciality the "Educational management. Management of educational establishments".

Key words: pedagogics, education management, historical educational experience, the school head master, the educational process.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Захаренко О.А. Школа над Россю / О.А. Захаренко, С. М. Мазурик/. – К: Рад.школа., 1979. – 154с.
2. З щоденника директора школи О. А. Захаренко // Рад.школа. – 1987. – № 4. – С. 78-80
3. Мальований Ю.І. Сахнівський феномен / Ю.І. Мальований // Педагогіка толерантності. – 2004. – № 2 – 3. – С. 60-65
4. Захаренко О.А. Поради колезі, народжені в школі над Россю / О.А. Захаренко /– Черкаси: Агрополіс, 2005. – 93с.
5. Побірченко Н.С. Авторська школа академіка Олександра Антоновича Захаренка / Наталя Побірченко // Шлях освіти. – 2007. – № 3. – С. 50-55.
6. Українська педагогіка в персоналіях: у 2кн. / за ред. О.В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – Кн. 2: навч. посібник, – с. 550.
7. Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (XX століття: навч.-метод.посіб. / за ред. О.В. Сухомлинської. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2010. – 444с.